

Második díjazott

BENCZÚR GYULA

történelmi festészete

MAGYAR ÖRÖKSÉG

Azt hiszem, kevesen nőttek fel anélkül, hogy beléjük ne ivódott volna *Hunyadi László búcsújának* képe. E szőke, kissé csapzott hajú, szomorú arcú fiatalemberé, aki - arcával ellentétben - határozottan áll, bár tartása laza: ő, aki a vesztőhelyre megy, engedi híveit magától búcsút venni. Arca szerint akár közülnök való is lehetne; állása, tartása azonban különleges személyiséget sejtet. Rokonszenvünk az övé, de ez fájdalommal vegyül: alakjával az ifjúságot, s vele a lehetőségeinket érezzük elveszni.

A *Hunyadi László búcsúja* festője 22 éves volt akkor, 1866-ban, s müncheni festőnövendék. A magyar romantikus történelemkép egyik fő műve ez a kompozíció, de lehetne egy erőteljes *realizmus* előhírnöke is. S hogy a festő, Benczúr Gyula a nem létező magyar realizmus tekintetében nagy reményekre jogosított, női aktjai bizonyítják a következő évekből, mikor épp a történelmi festészet nagymestere, Carl von Piloty tanítványa lett. Ezek a képei, mitológiai, történelmi vagy allegorikus utalások nélkül, a test és a drapéria, a mozdulat természetességével, közvetlenségével, de méretükkel is egyedülállóak a korszak magyar festészetében.

Alig pár évre rá, 1870-ben azonban történelmi festmény-pályázatot hirdetett Eötvös József vallás-és közoktatásügyi miniszter, amelyet Benczúr Gyula nyert meg. Hosszasan készült a kép, a *Vajk megkeresztelése*, mint Benczúr minden nagyigényű műve. Térdelő, félmeztelen ifjú a majdani Szent István király, erőteljes, férfias háta jobban vonzza a tekintetet, mint a keresztelő püspök pompás, súlyos és aranyos palástja, jóllehet addig ilyent Magyarországon még nem festett senki. Ám az is igaz, hogy szép, meztelen férfitestet se nagyon, rózsákkal övezve meg különösen nem. Olyannyira "kézzelfogható valóságban" látjuk az alakokat s az eseményt, hogy - mint Lyka Károly írja - megértjük, az 1870-es évek Magyarországon miért lelkesedtek a képért. Végre biztonság és erő sugárzott a néző felé a szomorú magyar sors helyett, s úgy festve, hogy a reneszánsz itáliai mesterei is megirigyelhetnék. Aranyérmet is nyert vele alkotója az 1878-as párizsi világkiállításon.

A festői erő a realizmusé, még ha a köntös történelmi is. Növendéktársai (Hans Makart, Szinyei Merse Pál) és műterem-szomszédai (Arnold Böcklin) egyike sem kísérletezett ilyesmivel. Tán épp ezért Benczúr sem kötelezte el magát mellette. Kipróbálta Szinyei útját. Egy sor emlékezetes, tájba helyezett, napfényes életképet festett. De inkább csak buzdította Szinyeit, mert - mint később maga mondta Fülep Lajosnak - ez nem az ő útja volt. Jóllehet ma úgy tűnik, hogy Ferenczy Károly és a magyar plein-air elődjét láthatjuk 1881-es *Nárciszában* is, s Böcklin rokonát ugyanakkor festett *Bacchánsnőjében*.

Mégis a történelmi festészetet preferáló müncheni Akademie für Bildende Künste professzora lett a 32 éves Benczúr Gyula. Kinevezője Lajos bajor király, akinek lindenhofi és chiemseei kastélyába készített képeket a francia barokk és rokokó mintájára. Ez sem az ő útja volt, pedig vonzották a selymek, bársonyok, brokátok s az olyan korok, amelyeket ezek ábrázolásával idézhetett meg. Jelentős sikereket is ért el ilyesfajta képeivel. Mégis, amikor meghívták a budapesti első festészeti mesteriskola tanárának, 1883-ban hazatelepült. Mozgást hozott a

magyar művészeti életbe, ő maga művészeti központ lett, mint a legmagasabb társadalmi körök portréfestője.

A kiegyezés után megújuló magyar társadalom különös világ lehetett. Noha a jövőt alkotta, a történelem ruhájába bújt, alakjai történelmi szerepek hordozóinak tekintették magukat. S Benczúr, az ő festőjük is sokféle szerepet próbált ki önarcképein: volt félelmetes török, díszmagyarban feszítő mágnás (1906-ban a nyíregyházi gyógyszerész fia a főrendiház tagja lett), kaján faun és még sok minden más. A múlt s a mítoszok: a képzelet birodalmai még jobban bejárhatók voltak a valóságnál. Benczúrnak mintegy 150 képe és 50 önarcképe a nagyszerű realitások és egy álomvilág között vajdúdó kor hű tükre.

Legismertebb, a millenniumra elkészült *Budavár visszavétele* című képe, amivel az 1900-as párizsi világkiállítás nagydíját is elnyerte, már egyértelműen csak historizál, de a történeti hűség tekintetében gazdag, a kompozíció reprezentatív, a régi nagymesterek műveinek méltó utóda.

Az említett interjúban érdekesen szólt erről maga a festő: "a moderneket utánozni, az jó, csak a régieket nem szabad?" Száz év távlatából ezt úgy is kérdezhetjük: értékén becsüljük-e, vagy becsüli a művészettörténet, a modernizmusok vagy a régi mesterek követőit s a valódi újítókat? Az egyes művek képi értékét tekintjük-e, vagy a feltételezett művészeti haladás szerint ítéljük-e meg például Benczúr művészetét? Benczúrét, akiről, azt hiszem, kevésbé politikai, mint inkább szemléleti okokból hallgatott mostanáig a művészettörténet-írás.

Jóllehet ha csak Benczúr említett önarckép sorát tekintjük, benne a műfaj páratlanul érdekes s a művészlét legautentikusabb kérdéseire adott válaszait találjuk meg. Ahhoz azonban, hogy ezeket megismerjük, a folyamatban lévő újraértékelésnek, szakmai munkának el kell végeznie. Ennek egy állomás az Ernst Múzeum jelenlegi Benczúr-kiállítása, egy évvel lekésve a 80 éve közülünk eltávozott Benczúr Gyula halálának évfordulóját.

Benczúr, az összes lehetséges kitüntetés egykori birtokosa ma arra vár, hogy korok ideológiáitól függetlenül, nagyszabású és lenyűgöző festői kvalitásai szerint, és a művészetről képeiben adott vallomások fényében álljon előttünk és köztünk. Miként - a szakma szerint - már előttünk áll kortársai közül az idősebb, kutató szellemű Székely Bertalan, a kezdeményező Szinyei Merse Pál vagy az ifjabb, másokhoz hasonlíthatatlan Csontváry Kosztka Tivadar.

Keserü Katalin
művészettörténész

Életrajz

Benczúr Gyula (*1844. január 28. Nyíregyháza, +1920. július 16. Dolány, ma Benczúrfalva/Szécsény) festő. Középiskoláit Kassán végzi, ahol a Klimkovics testvérek magán-rajziskolájában rajzolni és festeni is tanul. 1861-ben Münchenbe megy, a Képzőművészeti Akadémiára, ahol 1865-ben Piloty tanítványa lesz. II. Lajos bajor királytól több megbízást kap rokoko témák feldolgozására, a király kinevezeti a müncheni akadémia tanárává (1876-83). 1883-ban hazaköltözik, az első magyar művészképző, a Mesteriskola igazgatója lesz, haláláig. 1906: a főrendiház örökös tagja, 1910: a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Dolány községet tiszteletére Benczúrfalvának nevezik el, ma Szécsényhez tartozik.